

KENTSEL ALANDA MEKÂNSAL DÜZENLEME VE KADININ KENT KULLANIM HAKKI: HOPA ÖRNEĞİ*

Aygül KILINÇ**

ÖZET

Bu çalışmada, kadının kent kullanım hakkı bağlamında mekânsal düzenleme konusu incelenmiştir. İlk önce planlama etkinliğinin tarihsel gelişme seyri üzerinde durulmuştur. Ardından planlama etkinliği çerçevesinde kentsel mekânın nasıl düzenlendiği konusuna yer verilmiştir. Devamında toplumsal cinsiyet bağlamında kadının toplumsal statüsünün mekânla ilişkisi değerlendirilmiştir. Özellikle toplumsal cinsiyet temelli mekânsal ayrışma konusu üzerinde durulmuştur. Son olarak kadının kent kullanım hakkı ve planlama sürecindeki belirleyiciliği, Hopa mekân düzenlemesi ve örgütlenmesi üzerinden değerlendirilmiştir. Hopa yerleşim alanı özelinde kadına ilişkin ev kadınlığı, annelik ve iş kadını rolleri üzerinden planlama kurumunun nasıl çalışabileceği, hangi esaslara dikkat etmesi gerektiği konusunda bir çözümleme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Planlama, Mekânsal Düzenleme, Kent Kullanım Hakkı, Toplumsal Cinsiyet.

ABSTRACT

In this study, the spatial arrangement is examined in the context of the right to use women in the city. First, the paper focuses on the historical development of the planning activity. Then, the organization of urban space is examined in the framework of planning activities. Subsequently, women's social status is evaluated in relation to space in the context of gender. In particular, the issues of gender-based spatial segregation is focused. Finally, women's right to use the city and decisiveness in the planning process are evaluated through the arrangement and organization space in Hopa.

Keywords: Planning, Spatial Arrangement, Right to City, Gender.

Kentsel alanda sağlık, eğitim, istihdam, ulaşım, konut, güvenlik gibi temel kentsel hizmetlere erişebilirliğin eşitlik düzleminde gerçekleşmesi, kent kullanım hakkının bir gereğidir. Bu hakkın fiili anlamda karşılık bulması, cinsiyet eşitliğini önceleyen eğilimlerin ve normların mekânsal düzenleme süreçlerine dâhil edilmesiyle mümkün olabilir. Kuramsal olarak insan hak-

** Yrd. Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Hopa İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Hopa/Artvin-Türkiye. E-posta: aygulkilinc@hotmail.com

ları, insan olmanın gerektirdiği vazgeçilmez ve devredilmez haklar olarak tanımlanır. Bundandır ki insan haklarına her türlü sosyal politikanın, kamusal yararın, ahlaksal veya siyasal kaygıların üzerinde bir değer atfedilir. Günümüzde insan hakları erkek, kadın, yetişkin, çocuk ayrımı gözetmeksizin her kesimi içerecek biçimde geniş bir perspektifte yorumlanır. Ne var ki, kadınlar ve erkekler arasında var olan ve kendi başına bir eşitsizlik ilişkisi içermeyen biyolojik farklılık, zaman içinde toplumsal olgular bağlamında eşitsizlik içeren hiyerarşik bir farklılığa dönüşmüştür. Bu bağlamda yerleşik bir algıya dönüşen “kadın” ve “erkek” nosyonu, “toplumsal cinsiyet” kavramı üzerinden tanımlanır olmuştur. Cinsiyet temelli ayrışma olarak da ifade edilen bu durumun kentsel alandaki karşılığı, özel ve kamusal alan biçiminde mekânda somut bir içerik/anlam kazanmıştır. Buna göre kentsel mekânda görel olarak özel alan kadınla, kamusal alan ise erkekle özdeşleştirilmiş ve bu ayırım, zaman içinde yerleşik bir algıya dönüşmüştür. Görece daha çok özel alanı kullanmak durumunda kalan kadınlar, kentsel mekânın sınırlı kullanıcı durumuna düşmüştür. Dahası kamusal alanın sınırlı kullanıcıları olan kadınlar, kent planlama etkinliğine dâhil edilmemiş ve kadınların kentsel alan kullanımına ilişkin talep ve beklentileri planlama sürecinin dışında kalmıştır. Planlama etkinliğinin dışında ve kamusal alanın sınırlı kullanıcıları durumunda kalan kadınların kamusal haklarından biri olan kent kullanım hakkı, tam da bu algı ve yaklaşımdan dolayı sınırlandırılmıştır. Planlama, merkezden yerele farklı ölçeklerde gerçekleştirilmesi mümkün olan ve toplumun politik, ekonomik, sosyokültürel, fiziksel/mekânsal, bilim ve teknolojik boyutlarını içeren geniş kapsamlı bir etkinliktir. Mekânsal düzenleme ise planlama etkinliğinin mekânsal boyutuna karşılık düşen ve toplumsal yapıya ilişkin tüm süreçlerin mekândaki maddi çökeltisine daha sağlıklı ve uyumlu bir doku kazandırmayı amaçlayan görece daha sınırlı bir etkinliktir. Bu çalışmada planlama etkinliği çerçevesinde mekânsal düzenlemeye ilişkin kentsel sorunlar, politik ve yönetsel bir perspektifle Hopa yerleşim özelinde ve kadının kent kullanım hakkı bağlamında değerlendirilmiştir.

Çalışmada öncelikle planlama etkinliğinin dünyada ve Türkiye’de nasıl bir gelişme seyri izlediği, kentsel mekânın toplumsal yaşamda nasıl işlev gördüğü ve mekânın hangi esaslara göre nasıl düzenlendiği konuları üzerinde durulmuştur. Ardından toplumsal cinsiyet bağlamında kadın ve erkek rollerinin mekânda nasıl karşılık bulduğu, kadın talep ve beklentilerinin planlama etkinliğine dâhil edilip edilmediği ve toplumsal cinsiyet temelli mekânsal ayrışmanın nasıl gerçekleştiği konuları irdelenmiştir. Son olarak araştırmacının gözlemleri ışığında Hopa yerleşim alanı özelinde yaşanan kentsel sorunlar ile kadının kent kullanım hakkı ve planlama sürecindeki belirleyiciliği, mekân düzenlenmesi ve örgütlenmesi üzerinden değerlendirilmiştir.

1. Planlama Etkinliği Bağlamında Mekânsal Düzenlemenin Tarihi

Planlama etkinliği bağlamında bir ülkenin ulusal ya da yerel ölçekte demografik ve sosyal dokusu ile mekân düzenlemesinin öngörülen hedefler ve

süreçler doğrultusunda değiştirilebileceği ya da buna yön verilebileceği varsayılır. Ancak demografik, sosyal ve mekânsal dokunun değiştirilmesi sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda ciddi tedbirler ve düzenlemeler gerektirir. Bundan dolayıdır ki ülke, bölge ya da kent planlaması bir anlamda geleceğin sosyal, ekonomik ve mekânsal yaşam koşullarına ilişkin amaçlarla yüklüdür (Göçer, 1985: 50). Öngörülen süreçler ışığında planlama; toplum ve kamu yararına mekânsal düzenleme ya da kaynakların ve mülkiyetin yeniden dağılımını organize edici rolüyle bir irade/otorite olarak tanımlanabilir (Özgen, 2007: 161-163). Söz konusu bu irade/otorite ise devlet veya siyasal iktidardır. Bundan dolayıdır ki planlama, devletin egemen olduğu mekâna bilinçli bir müdahale, toplumsal yapıyı bilinçli olarak etkileme ve yönlendirme aracı olarak kabul görür. Bununla birlikte devlet veya siyasal iktidar, kavramsal ve tarihsel olarak belirli bir evrim içinden ortaya çıkmış olgulardır. Ancak özellikle çağdaş planlama anlayışı, her ikisine göre daha genç bir olgudur. Özellikle sanayileşmeyle başlayıp günümüze kadar uzanan çağdaş kent planlama anlayışının gelişme süreci Thorns'a (2004: 179) göre üç evreye ayrılarak değerlendirilebilir. Başlangıçta hızlı kentleşmeyle ortaya çıkan fiziksel ve sosyal problemler sosyal reformcuların gündeminin bir parçası olarak görülmüş ve yerel yönetimlerce idare edilen bürokratik kurallar sistemine yol açmış ve bu bağlamda kent planlaması için saygın bir alan tesis olunmuştur. 1970'li yıllardan başlayarak hem sağ hem sol cenahı temsil eden politikacı ve aydınların 1970 ve 1980'lerdeki planlama hakkındaki eleştirilerinden kaynaklı olarak gelişen planlamaya karşı güvensizlik, ikinci evre sayılabilir. 1990'lı yılların başıyla başladığı varsayılan üçüncü evre ise yeni sürdürülebilirlik gündemini ve çevresel endişeleri planlama etkinliğine dâhil eden hareketin ortaya çıkışı üzerine planlama yaklaşımında görülen kısmi düzelme ile betimlenir. Buna karşın planlama yazınında planlamanın kökenleri, tarım devrimi ile yerleşik yaşama geçilen ve ilk kentsel yerleşmelerin oluşmaya başladığı neolitik çağa kadar götürülebilir (Ersoy, 2007: 26).

Antik çağda Mısır, Mezopotamya, Yunanistan ve Ege adalarında gelişen uygarlıkların kentlerinin belli bir plana göre düzenlenmiş olduklarını gösteren tarihi kalıntılar günümüze kadar gelebilmiştir. Milet, Efes, Heraklia, Priene ve Bergama bunlardan bazılarıdır. Daha çok savunma niteliği ve askeri özelliği ağır basan Roma uygarlığı kentleri de düzenli ve planlıdır (Keleş, 2006: 115). Huot ve arkadaşlarına (2000) göre, yeterli sayıda kazı yapılmadığından olsa gerek eski uygarlıkların kent merkezlerinin planları hakkında doyurucu bilgi bulunmamaktadır. Ancak söz konusu uygarlıklardan kalma mekân kalıntılardan anlaşıldığı kadarıyla mekânsal örgütlenme ve kent çehresine ilişkin karakteristik öğeler, kentbilim (şehircilik) anlayışının doğmuş olduğuna işaret etmektedir. Diğer taraftan 20. yüzyılın bir ürünü gibi görünmesine karşın planlama etkinliğinin düşünsel kökenlerini, esasında aydınlanma döneminden aldığı öne sürülür. Çağdaş planlama düşüncesinin kökenlerini aydınlanma dönemine ve modernite geleneğine dayandıranlara göre planlama düşüncesi, dinsel inancın entelektüel baskı-

larından ve despotların politik baskılarından ayrılmış fikirler çerçevesinde gelişmiştir. Böylece bilimsel bilginin ve düşüncenin eyleme geçirilmesiyle birlikte daha iyi ve yaşanabilir bir dünya elde edilmiştir (Polat, 2007: 136-137). Çünkü planlamanın özünde geleceğe egemen olma ve değiştirme çabası vardır. Bu çabanın temelinde ise insanın aklını kullanarak geleceğine egemen olabileceği ve onu tümüyle değilse bile belli oranda değiştirebileceği, yönetebileceği inancı yatar (Sezen, 1999: 7).

Bugün anladığımız anlamda planlamayı, salt mekânsal düzeyde mimari öğelerin bir biriyle ilişkilerinin estetik bir düzenlemesi olarak görmeyip, bu etkinliği bir adım öteye taşımak suretiyle daha karmaşık toplumsal ilişkiler ağının bir ifadesi ve etkileyicisi olarak ilişkisel bir durum içinde ele alan yaklaşımın geçmişi, sanayi devrimini izleyen dönemle başlatılır. Tekeli'ye (2001b: 7) göre 1848'e kadar kent planlamasının ütöplast evresi büyük ölçüde sosyalizm akımıyla iç içe gelişmiştir. 1850'ler sonrasında burjuvazi, sanayi kentinin sorunlarını çözmeyi kendisi açısından hayati önemde bir konu olarak görmeye başlamıştır. Bunu, hem sosyalist hareketin yayılmasını engellemek hem de kente yatırılan sermayenin değerlendirilmesi açısından önemsemıştır. Bu bağlamda İngiltere'de çıkarılan sağlık yasalarıyla kenti sağlıklı hale getirmeye çalışan pragmatist yaklaşım ve 1860'lı yıllarda III. Napolyon'un ve Haussmann'ın Paris'teki uygulamaları, kent planlamasını geliştiren başlıca iki önemli gelişme olarak belirir. Kırsal alanlardan sanayinin yoğunlaştığı kentlere yönelen göç, bu yerleşmelerin nüfuslarının büyük bir hızla artmasına yol açarken yeni nüfus yoğunlaşmasının beraberinde getirdiği altyapı, konut, ulaşım ve çevre sorunlarına karşı söz konusu yıllarda devlet ve toplum hazırlıklı değildi (Ersöy, 2007: 24). Bu anlamda sanayi devrimi ile birlikte Avrupa kentlerinde, ekonomik ve sosyal mekânda hızlı bir dönüşüm yaşanmıştır. Söz konusu dönemdeki kapitalist piyasanın katı işleyiş sisteminden kaynaklanan ekonomik ve sosyal mekândaki hızlı dönüşümün kentte yarattığı sorunlara tepki olarak Ebenezer Howard'ın Bahçe Kent, Wright'ın Broadacre (geniş dönüm) ve Le Corbusier'in İşınsal Kent ve Çağdaş Kent kuramları doğmuştur. Bu kuramlar farklı bakış açıları yaratıp kent planlamasının bir disiplin olarak gelişmesinde etkili olmuştur. Ayrıca bu dönemde kırsal ölçekte büyük altyapı, sosyal konut üretme ve sağlıklı bir kentsel doku yaratma projeleri burjuvazinin tek başına yürütebileceği çalışmalar niteliğinde değildi. Dolayısıyla bu dönemde yasama, güvenlik, savunma ve uluslararası ilişkiler hariç diğer her türlü kamu hizmetlerin dışında kalmaya özen gösteren devletin bu alana müdahalesi, zorunlu bir hal almıştır. Ersöy'a (2007: 26) göre kent planlama çalışmaları, toplumsal destek ve meşruiyetini böyle bir ortamda kazanmıştır. Diğer taraftan refah devleti anlayışı ya da Keynesyen ekonomik yaklaşım da adeta planlamayla özdeş sayılır. Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülke planlaması, kalkınma için zorunlu bir eylem olarak algılanıp kurumlaşmıştır.

Türkiye coğrafyasında yerleşim tarihinin, dolayısıyla planlama ve düzenleme etkinliğinin geçmişi, insanların avcı ve toplayıcılık düzeninden

yerleşik düzene geçip ekonomik ve sosyokültürel etkinlikte bulunma tarihine kadar götürülebilir. Anadolu'da tam anlamıyla üretici olma durumu ancak M.Ö. 10.000 sıralarında göçebelikten yerleşik düzene geçilmesiyle, ardından da M.Ö. 3.000 dolaylarında yazının icat edilip kullanılmasıyla gerçekleştiği belirtilir (Akurgal, 2005: 2). Buna göre günümüzden 10-12 bin yıl öncesi Anadolu'da yerleşik düzene geçen toplayıcı, avcı ve balıkçı topluluklar Mezolitik çağda gezgin hayatlarını terk ederek sürekli oturabilecekleri yerleşmeler kurmaya başlamışlardır. Yerleşik yaşamın yarattığı tarımsal faaliyetler konut yapımını da etkileyip yerleşik düzeni pekiştirmiştir. Konutun içinde ve çevresinde ocaklar yapılmış, ürünün depolanması için kiler ve depo gibi küçük mekânlar oluşturulmuştur. Anadolu'nun bilinen en eski yerleşim birimlerinde dörtgen planlı evler ve ızgara planlı evler yapılmıştır. Bu evler, meydanı anımsatan ortak bir alan çevresinde aynı yöne bakacak biçimde konumlandırılmıştır (Soysal, ? : 3-5). Anadolu medeniyetlerinden kalan toplumsal ve mekânsal değerler üzerine eklenen Doğu Roma İmparatorluğu'nun üretken halkının toplumsal ve mekânsal değerleri, Selçukluların 1071 Malazgirt zaferi ile Anadolu'ya gelmeleriyle gelişme sürecini sürdürmüştür. Selçukluların Batı Anadolu'yu ve sonrasında tüm Anadolu'yu ele geçirme çabaları, İznik'i ve sonrasında Konya'yı başkent yapmaları, bayındırlık çalışmalarını ve çeşitli mimari eserlerin yapımını tetiklemiştir (Göçer, 1985: 53-54). Ne var ki, Anadolu beyliklerinden Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemine kadar siyasal yapıda bilinçli bir planlama etkinliği ve buna ilişkin kurumsal bir oluşumun varlığından söz edilemez.

Osmanlı İmparatorluğu'nun planlama açısından son dönemde oldukça sınırlı bir kurumsallaşma içinde olduğu, harita ve planlama açısından gösterilen çabaların büyük kısmının ise İstanbul ile sınırlı kaldığı söylenebilir. Tekeli ve Şengül'ün belirttiğine göre İstanbul'da ilk planlama etkinliği, 1836-1837 yıllarında Von Moltke tarafından gerçekleştirilmiş ve 1839 yılında ilk imar talimatnamesi niteliğindeki "ilmühaber" yayımlanmıştır. 1850'li yıllarda hazırlanan ilk planlar kentin tümünü planlayan büyük imar operasyonlarından ziyade daha küçük alanlar için yapılan mevzi planlar niteliğinde olmuştur. 1850'li yıllardan sonra kent planlama İstanbul dışındaki kentlerde de uygulanmaya başlanmıştır. Ancak kent planlamasına ilişkin bilgi ve deneyim eksikliği, diğer bir ifadeyle bu konuya ilişkin mevcut kültürel sermayenin sınırlılığı, kent planı yapmak üzere Batılı ülkelerden harita mühendisleri ve kent plancıları getirilmesi yoluna gitmeyi gerektirmiştir. Bununla birlikte sınırlı sayıda da olsa Türk uzmanlar tarafından İstanbul için planlama çalışması yapılmıştır. Ancak bu kişiler de Batıda eğitim görmüş ve bu ülkelerin yaşadıkları planlama deneyimlerine öykünmüşlerdir. Kurumsallaşma yönündeki en önemli adım, 1857 yılında azınlıkların yoğun olduğu Beyoğlu ve Galata semti için kurulan Altıncı Daire-i Belediye örgütünün kurulmasıyla atılmıştır. Azınlıkların hâkim olduğu bu yapıda, ilk yapılan uygulamalardan biri bölge haritalarının hazırlanması ve bu çerçevede de imar uygulamalarına gidilmesi yönünde olmuştur (Şengül, 2008: 114; Tekeli, 2009: 109).

Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle yeni bir yasal ve kurumsal çerçevede radikal bir çağdaşlaşma projesinin hayata geçirilme hedefi, kentleşmenin nicel ve nitel özelliklerini değiştirmiştir. Tankut'a (2002) göre bu çağdaşlaşma projesinin en belirgin ifadesi "Batıya karşı batılılaşma" ve "halka karşı halk için" stratejisidir. Ankara'nın başkent olarak ilan edilmesi, bu kentin ivedilikle imarını gerektirmiştir. Işık ve Pınarcıoğlu'nun (2003: 110) ifadesiyle 1950 yılına kadar geçen dönemde devlet, kent sorunlarına özel bir önem vermiştir. Ne var ki, bu tarihe kadar kentleşme olgusu, Ankara'yı saymazsak genel olarak ülke genelinde yavaş bir seyir izlemiştir. Cumhuriyet'tin kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı'na kadar görülen sınırlı kentsel gelişme ise devlet eliyle kurulan temel sanayi kuruluşlarının nüfus çekim gücüne bağlanabilir. Buna göre 1930'lardaki devletçi siyasalar ile belirlenen sanayi yatırımları için nüfusu on bini geçmeyen bazı Anadolu kentleri seçilmiş ve buradaki kentsel gelişme, sonrasında götürülen kamu hizmetleri ve ulaşım yatırımları ile desteklenmiştir (Çalışkan, 2003: 16).

Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren kentleşme sürecinin hızlanmaya başladığını belirten Kartal (1992: 21), 1950-1980 döneminde her yıl kentlere, ortalama üç yüz elli bin civarında insanın göç ettiğini belirtmiştir. Işık ve Pınarcıoğlu'na (2003: 111) göre, İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde, Türkiye'nin dünya ekonomisindeki konumu ile birlikte öncelikleri de değişmiş, bir önceki dönemin tersine 1950'li yıllardan itibaren devlet, kentleşmenin düzenlenmesi alanından çekilmiş, bu alanı, kendiliğinden oluşan formel (biçimsel, resmi) ve enformel (biçimsel ya da resmi olmayan) süreçlere terk etmiştir. Bu dönemde yaşanan kentleşme sürecinde etkili olan etmenler arasında itici etmenler daha belirgin olarak hissedilmiştir. Kazgan'ın (2005: 42) ifadesiyle tarımdaki yaygın aile işletmelerinde işgücünün az çalışması sonucunda görülen işsizlik; Keleş'in (2006: 68-71) ifadesiyle tarımda verimin düşüklüğü, tarımsal gelirin azlığı, gelirin ve toprak iyeliğinin dengesiz dağılımı, tarım topraklarının çok parçalanmış olması ve tarımsal makineleşme 1950'li yıllarda görülen itici etmenlerin başında gelmiştir. Bu dönemde söz konusu gelişmelere ulaşım ve iletişim olanaklarındaki iyileşmeler ile kentteki toplumsal ve ekonomik olanakların çekiciliği de eklenince, köyden kente göç olgusunun hızlanması kaçınılmaz olmuştur.

Türkiye'de 1950'li yıllardan sonra hız kazanan göç olgusu Apan'a (2008) göre, kentlerin düzensiz büyümesine yol açmış ve yeni gelenlerin iskânı için planlı bir arsa ve konut politikasının izlenmemesi, çözümü adeta imkânsız sorunları beraberinde getirmiştir. İlk göç edenlerin konut ihtiyacı dönemin hükümetleri tarafından karşılanmayınca göç edenler, kentin çeperlerinde neredeyse bir gecede ve çoğunlukla kamu arazisi üzerine gecekondularını inşa etmişlerdir. Adaman ve Keyder'in (2008) ifadesiyle hükümetler, popülist politikalar nedeniyle söz konusu gecekondulara göz yummuş, oy kaygıları nedeniyle bu bölgelere belediye hizmetleri götürülmüş ve işleyen bu süreç itibarıyla 1966'da çıkan "Gecekondular Kanunu", söz konusu gecekonduların kalıcılaşmasına dayanak olmuştur. Tekeli (2001a: 54) ise bu popülist (halkçı) politikaların, kentte hem rant oluşturduğu, hem

de ranttan kaçınmayı olanaklı hale getirdiği için bir taraftan kentleşmede planlı görünmeye çalışıp diğer taraftan plan dışı emrivakiliğin kabul edildiğine işaret ettiğini belirtmiştir.

1980 askeri darbesi ve 24 Ocak Kararları, Türkiye'deki ithal ikame ekonomi politikasına son vermiş ve neoliberal anlayış çerçevesinde hazırlanan yeni ekonomik düzenlemelerle devlet, ekonomik alanda daha pasif bir rol üstlenme kararı almıştır. Işık ve Pınarcıoğlu (2003: 125), devletin bu yeni rolünü toplumda, sınıflar arasındaki ilişkilere hakemlik yapma ve toplumdaki uzlaşmanın devamı için çoğu zaman alt sınıflar lehine müdahalelerde bulunma kimliğinden uzaklaşıp devlete ait kimi hizmetlerin özelleştirilmesine olanak tanıma biçiminde açıklamıştır. 1980 sonrasında yaşanan bu değişimler, kentleşme sürecini de etkilemiş ve 1980'lerde devam eden kentleşme ve kent merkezlerinde artan bina yoğunluğu, orta sınıfın artan konut talebi, gecekondu alanlarının birden değer kazanmasına yol açmıştır. Sonuç olarak küçük bahçeli tek katlı evler, yıkılıp çok katlı "apartman gecekondu"lara dönüştürülmüştür ve bu durum, daha sonra "gecekondu sahipleri" ve "gecekondu kiracıları" ayrımını yaratacak olgunun başlangıç çizgisi olmuştur. Bu yeni sosyal ayırım, 1990'lardaki kitlesel zorunlu göç ile daha da şiddetlenmiş ve bir milyon kişi olduğu tahmin edilen bu yeni göçmen dalgası, Güneydoğu'daki silahlı çatışmalar sonucu Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kırsal kesimlerinden bölgedeki kent merkezlerine ya da daha büyük kentlere kaymıştır (Adaman ve Keyder, 2008). Bu durum Türkiye'deki kentleşme sürecinde yaşanan sorunları bir kat daha artırarak içinden çıkılmaz bir hale dönüştürmüştür. Bu süreçte planlamaya ve mekânsal düzenlemeye ilişkin yapılan kurumsal ve yasal düzenlemeler, kentsel alanda yaygınlaşan gecekondu tarzı yapıların ve düzensiz kentleşmenin önüne geçemediğini açıkça göstermektedir.

2. Kentli Haklarının / Kent Kullanım Hakkının Gelişme Süreci

Kentsel alanda yaşanan ekonomik ve sosyokültürel sorunlar, sıklıkla gündeme gelen konut hakkı ihlalleri, kent sakinlerinin yaşadığı yere ilişkin aidiyet sorunu, ortak yaşam alanlarının kullanımına ve çevre bilincine ilişkin kültür eksikliği, kentsel alandaki tarihi ve çevresel değerlerin sahiplenip korunmasına ilişkin farkındalık eksikliği, kentsel rantların adil dağılımı konusunda siyasi otoriteye ilişkin güvensizlik, kentsel alanda gözlenen mekânsal ayrışma ve hizmet erişiminde eşitsizlik gibi sorunlardan dolayı dillendirilen hak istemleri ya da arayışları kentli haklarının doğmasına dayanak olmuş ve bunun için alan açmıştır. Diğer bir ifadeyle kentlilerin yaşam çevrelerine sahip çıkarak mekânlarının fiziksel, politik, ekonomik, sosyokültürel anlamda biçimlenişinde karar sahibi olma isteminde bulunmaları kentli haklarının doğuşunu ve gelişimini hızlandırmıştır (Balkır, 2014: 348). Henüz gelişme aşamasında olduğu vurgulanan bu hakların, kentte yaşayanların çıkarlarını korumak ve geliştirmek üzerine temellenmiş olduğu ve insan hakları kapsamında özellikle dayanışma hakları arasında sayıldığı belirtilmiştir.

Felsefi temelleri sofistlere kadar uzanan insan haklarının hukuksal arkaiki, daha yakın bir tarih olan aydınlanma dönemiyle başlatılabilir. Tekeli'ye (2011: 194-195) göre, nitelikleri ve oluşum tarihleri açısından insan hakları ana hatlarıyla üç aşamadan geçmiştir. Buna göre burjuvazinin aristokrasi karşısında yükselmesiyle ortaya çıkan Fransız Devrimi ve buna dayanarak yayımlanan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, birinci aşama sayılır. Çünkü özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı, yaşam hakkı, kişi güvenliği, düşünce, söz, yazı ve vicdan özgürlükleri gibi klasik hak ve özgürlüklere bu bildirmede yer verilmiş ve bu bağlamda söz konusu bildirmeyle daha çok bireyi devletten koruyan hakların gelişip kurumsallaşması sağlanmıştır. İzleyen toplumsal süreçte birinci aşamadaki hakların toplumdaki kişilere eşit fırsatlar sağlamadığı ve refahı yaygınlaştıramadığı çıkarımında bulunulmuştur. 1917'de yaşanan Sosyalist Devrim, 1929 Ekonomik Krizi sonrasındaki gelişmeler, refah devleti olgusunun yerleşmesinde ve bu bağlamda özellikle Avrupa'da çalışma, sosyal güvenlik, çalışanların örgütlenmesi, sağlık, eğitim, konut vb. alanlara ilişkin hakların kurumsallaşmasında belirleyici olmuştur. Bu ikinci aşamadan sonra toplumsal gelişmenin doğal bir sonucu olarak insan hakları, günümüzde de çeşitlendirilerek geliştirilmeye çalışılmaktadır. Günümüzde dayanışma hakları olarak tanımlanan üçüncü aşama haklar; çevre hakları, toplumsal ve kültürel self determinasyon, insanlığın ortak varlığından faydalanma, uluslararası bir barış ortamında yaşama vb. haklardan oluşmaktadır. Tekeli, kentli haklarının da dayanışma hakları arasında sayılması gerektiğini vurgulamıştır.

Yukarda da belirtildiği gibi kentli hakları ya da kent kullanım hakkı, dayanışma hakları arasında kabul edilmek istenmiştir. Balkır'a (2014: 350-51) göre bu hakların, bireyin hem tek başına, hem de toplu olarak istemde bulunabilecekleri haklardan olması; bireylerin ve toplumların öteki birey ve topluluklara karşı bu hakları gerçekleştirmek ve korumakla yükümlü olması kentli haklarının dayanışma hakları içinde yer almasını gerektiren sağlam gerekçeler olarak belirtilebilir. Tekeli'ye (2011: 195-198) göre yaşam kalitesini geliştirmeyi amaçlayan kentli haklarının birinci aşama insan haklarından olan insanın yaşam hakkının bir uzantısı sayılması doğru değildir. Çünkü insanın yaşam hakkı, sadece bireyi esas almasına karşın, kentsel alanda insanı esas alan kentli hakları; konut hakkı, temiz bir çevrede yaşama hakkı, kentsel/beledi hizmetlerden yararlanma hakkı gibi çok daha karmaşık bir haklar manzumesini içerir. Tekeli'nin vurgusuyla kentli hakları kavramı, bireylerden oluşan atomistik bir toplum temsili üzerine değil, kentsel alanda toplumsal bir ilişkisellik bağlamında insana dayanan bir temsil üzerine kurulabilmektedir. Toplumsal yaşamın içinden doğan bu haklar, söz konusu bu nitelikten menkul dayanışma hakları adını almıştır ve bundan dolayı da toplumdaki bireylere olduğu kadar topluluğun tümüne ilişkin bir hak olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca Tekeli, kentli haklarının gerçekleştirilmesi ve yaşama geçirilmesinin üç farklı yönünden söz etmiştir. Bunlardan birincisi kentte yaşayan bir kimsenin haklarını kullanırken, kentli haklarını gasp etmesinin ve bu hakları tahrip etmesinin önlenmesidir. Bu

durum, hakların savunulması yoluyla yaşama geçirilmesi kabulüyle ilgilidir. İkincisi, kentli haklarının, her kentlinin davranışlarıyla oluşup geliştiği kabulüne dayandığına göre bu hakların, kişilerin geliştirilmesine açık olarak gerçekleştirilmesi gereğine ilişkindir. Üçüncü durum ise hak sahibinin, bu hakların gerçekleştirilmesini toplumsal düzeni kurmaktan sorumlu devletten istemesi yoluyla gerçekleştirilmesi gereğine ilişkindir.

Kentli haklarının kapsamını geniş bir perspektifle değerlendirmek mümkündür. Bu haklar; insan haklarına saygılı ve geliştirmeye açık bir kentte yaşama hakkı, güvenli bir kentte yaşama hakkı, ekolojik dengeleri korunmuş bir kentte yaşama hakkı, girişim ve teşebbüsleri destekleyen bir kentte yaşama hakkı, yeterli çeşitlilikte mal ve hizmetlerin halkın seçimine sunulduğu bir kentte yaşama hakkı, kentin ekonomik gelişiminden pay alma hakkı, kültürel farklılıkların ayrımcılığa değil avantaja dönüştürüldüğü bir kentte yaşama hakkı, kent hizmetlerinin görülmesinde yerel yönetimlere seçme-seçilme ve kararlarına katılıp denetimde bulunma hakkı biçiminde özetlenebilir (Balkır, 2014: 350). Daha da önemlisi kent sakinlerinin yanı sıra kentsel alanda tehdit altında olduğu kabul edilen yoksullar, çocuklar, yaşlılar, etnik azınlıklar, göçmenler, cinsel dışlanmışlar, kadınlar gibi toplumsal kesimlerin korunması ve kollanması da kentli hakları arasında sayılmıştır (UNESCO, 2014). Ayrıca kentli hakları kavramının demokrasi arayışındaki kentlerle doğrudan ilgili olması, bu haklarla ilgili önemli bir başka niteliğe işaret etmektedir. Kent, iktidarın mekânsal dağıtımında önemli bir yer tutan çoğulcu katılımı ve yerel hakları ön plana çıkaran bir mekândır. Çağdaş demokrasiyi tanımlayan temel özellik, toplum ile yönetim arasındaki ilişkinin niteliğinde vücut bulup anlam kazanır. Bu ilişkinin demokratik nitelikte olabilmesi ise toplumun siyasal katılma yoluyla yönetenleri etki altında tutabilmesine ve yönetimin böyle bir etkiye açık olup topluma karşı duyarlı olmasına bağlıdır (Görmez, 1997: 55). Daha çok demokratik yerel yönetim ile ilgili olan kentli haklarıyla kentsel yaşam, kenti, hem bir yerel hizmet birimi olma, hem de kendi kendini yöneten bir birim olma yaklaşımı ile ele almaktadır (Balkır, 2014: 349).

Kentli haklarının tanımına ve bu haklardan ne anlamamız gerektiğine ilişkin tüm söylemlere rağmen hukuksal olarak kentli haklarının ne olduğu/olması gerektiği konusunda üzerinde mutabık kalınmış uluslararası bir metin bulunmamaktadır. Bu durumu, kentli haklarının henüz oluşum aşamasında olduğu biçiminde yorumlamak mümkündür. Bununla birlikte Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen "Avrupa Kentsel Şartı", kentli haklarının gelişim sürecinin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Avrupa Kentsel Şartı, Avrupa Konseyi'nin kentsel politikalarından yola çıkılarak oluşturulmuştur (Tekeli, 2011: 194). Avrupa Kentsel Şartı, mevcut durumuyla kent ve kentli haklarına dair çok geniş bir çerçeve çizen ve yol gösteren tavsiye niteliğindeki bir belgedir. Bundan dolayı hak ihlallerine karşı bir koruma mekanizması sağladığını söylemek mümkün görünmemektedir (Balkır, 2014: 354). Sözleşme statüsünde olmayan Avrupa Kentsel Şartına ilişkin olarak hazırlanan Avrupa Kentli Hakları Bildirgesinde, Avrupa yerleşimle-

rinde yaşayan kent sakinleri için çok sayıda haklara yer verilmiştir. Bu hakları; güvenlik, kirletilmemiş sağlıklı bir çevre, istihdam, konut, dolaşım, sağlık, spor ve dinlenme, kültürler arası kaynaşma, kaliteli bir mimari ve fiziksel çevre, işlevlerin uyumu, katılım, ekonomik kalkınma, sürdürülebilir kalkınma, mal ve hizmetler, doğal zenginlikler ve kaynaklar, kişisel bütünlük, belediyeler arası işbirliği, finansal yapı ve mekanizmalar, eşitlik biçiminde sıralamak mümkündür (AKŞ, 2014). Avrupa Kentli Hakları Bildirgesi, diğer uluslararası belgelerden farklı olarak hükümetlerin değil yerel yönetimlerin imzasına açılmıştır (Balkır, 2014: 354). Bu bağlamda Avrupa ölçeğinde yerleşik halka ve yerel yönetimlere ilişkin yürütülen bu çalışmada yaşam ve çalışma alanlarının daha sağlıklı bir yapıya kavuşmasını amaçlayan kentsel haklar; “fiziki kentsel çevrenin iyileştirilmesi”, “mevcut konut stokunun iyileştirilmesi”, “yerleşmelerde sosyal ve kültürel olanakların yaratılması”, “toplumsal kalkınma ve halk katılımının özendirilmesi” biçiminde dört ana başlık altında gruplandırılmıştır. Bu çalışma, 1986 yılında, merkezi yönetimin alt birimi sayılan yerel yönetimlerin kentsel konularda gittikçe artan sorumluluk yüklenmesi anlamına gelen “yerinden yönetim” mantığının desteklenmesinden hareketle Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Daimi Konferansı’na (AYBYK) aktarılmıştır (AKŞ, 2014).

Henüz ulusal ve uluslararası ölçekte hukuksal bir düzenleme olma niteliği taşımayan ve koruma mekanizması sağlamayan kentli haklarının gelişme sürecini Mayer (2011: 156-158), toplumsal hareketler üzerinden uluslararası ekonomik konjonktür bağlamında değerlendirmiştir. Buna göre 1960'lara dayanan ve 1970'li yıllarda da varlık gösteren kentsel toplumsal hareketler, özellikle Avrupa'nın birçok kentinde canlı bir toplum, gençlik merkezleri altyapısı, alternatif ve feminist kolektifler, otonom medya ve benzeri özyönetim projeleri bağlamında hayata geçmiştir. Mayer'e göre bu hareketler, toplumsal yeniden üretimin büyük bir kısmını devletin üstlendiği ve kentsel ölçek ile toplumsal yeniden üretim arasında kurulan doğrudan ilişkinin doruk noktasını temsil eden “Keynesçi kent” anlayışına karşı çıkışlarıyla varlık kazanmışlardır. Ancak geniş halk seferberliğine ve hareket kültürünün canlılığına rağmen (en başta Fordist üretim modelinin yarattığı ayırmacılıklar nedeniyle) bu dönemde, kültürel ve politik bakımdan yabancılaşmış kentsel toplumsal hareketleri bir araya getirmek mümkün olmamıştır. Kentsel toplumsal hareketlerin ikinci evresi ise neoliberal politikaların işlerlik kazandığı 1980'lerin kemer sıkma politikalarıyla başlatılmıştır. Söz konusu politikalar, küresel ölçekte neoliberal paradigmaya doğru değişikliğe yol açmış ve yazara göre, gerileme evresinde bu durum, Keynesyen-refahçı ve toplumsal-kolektivist kurumların aşınmasına neden olmuştur. Politikanın neoliberalleşmesi, eski sayılan toplumsal konuları yeniden kentsel hareketlerin gündemine taşımıştır. Artan işsizlik ve yoksulluk, yeni konut ihtiyacı, toplu konut bölgelerindeki ayaklanmalar ve yeni gecekondu dalgalanmaları kentsel hareketlerin çehresini tamamen değiştirmiştir. Bu arada yerel yönetimler, artan harcamalar yüzünden katlanarak büyüyen mali sıkıntılarla boğuşma ve yaratıcı çözümlerle sorunlarını aşma

gayreti içine girmişlerdir. Mayer'e göre bu baskı ortamı kentsel toplumsal hareketler ile yerel yönetim organları arasındaki ilişkileri yeniden biçimlendirmiştir. Toplumsal hareketler ile yerel yönetim arasında o zamana değin zıtlasma üzerine kurulu olan ilişki biçimi, bu tarihten itibaren işbirliği üzerine kurulu bir eğilim içine girmiştir. Bu tarihten itibaren uzmanlaşan gelişme ve hizmet odaklı az sayıdaki örgütler sayılmazsa, örgütler arasında ihtiyaçların çok da gündeme getirilmediği marjinal gruplar oluşmuştur. 1980'lerde daha çok mahallelerdeki yaşam kalitesini savunmaya veya korumaya odaklı endişeleri ve talepleri olan orta-sınıf hareketlerinin sürece dâhil olmasıyla birlikte bu hareketler, daha da karmaşık bir hal almıştır. Yazara göre bu yıllarda kentsel hareket çevreleri, birbirinden kopuk ve gruplara bölünmüş olarak ortak mücadele zemininden uzaklaşmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren ise neoliberalizmin temel söylemleri baskın belediyeçilik projesi olarak kalmaya devam etmiştir. Bununla birlikte kentsel sorunları bir miktarda olsa azaltmak adına yerel ekonomik kalkınma politikaları ile yerel programlar gibi yan mekanizmalara da ağırlık verilmeye başlanmıştır. Bu mekanizmalar kentin toplumsal altyapısını, siyaset kültürünü ve ekolojik temellerini hedef almıştır. Kamusal hizmetler için bölge gelişimi, kentsel yenileme ve toplumsal refah projelerinde kamu-özel sektör ortaklığı gibi yeni kurum ve hizmet biçimleri, sivil katılım (yönetişim) esasına bağlı olarak bu mekanizmalar üzerinden hayata geçmeye başlamıştır.

3. Kadının Toplumsal Rolü ve Mekânsal Düzenlemedeki Yeri

Her insan, sosyal bir varlıktır. Sosyalleşme, kentlilerin kentsel mekânda önceden sözleşmeden veya planlamadan bir araya gelerek kamusal alanda gerçekleştirdikleri sosyal edimler sonucunda gerçekleşir. Sosyalleşmemenin gerçekleştiği kent mekânı da bu bağlamda sosyal bir mekân olarak anlam kazanır. Söz konusu bu kentsel sosyal mekânlar, açık ve kapalı kamusal mekânlar olarak da tanımlanabilir. Bir yerleşim alanında sokaklar, caddeler ve meydanlar tanımlanmış kentsel bütünlüğü oluşturan temel kamusal mekânlar (Gökgür, 2008: 80) olup, aynı zamanda sıklıkla kullanılan açık kamusal mekânlara birer örnektir. Buna karşın işyeri ya da konut gibi yapıları donatılar ise özel mekânlar olarak başlıca gündelik kullanım alanlarıdır. Kadın ve erkek, gündelik hayat akışı içinde farklı mekânlarda birbiriyle çok fazla kesişmeyen farklı rolleri icra ederler. Kadın ve erkek nosyonu, genel bir kavrayış olarak mekânda birbiriyle çok fazla kesişmeyen bu rollerinin gerektirdiği işlevler düzleminde anlamlandırılmıştır. Alkan'ın (1999: 7) belirttiği gibi erkek, gündelik hayat akışı içinde görece daha çok ev ortamının dışında bulunur ve çalışmalarını ev dışında kalan özel ve kamusal alanlarda yürütür. Kadın ise gündelik ev işleri ve annelik rolü nedeniyle günün büyük bölümünü ev ortamında geçirir. Bundan dolayıdır ki ev kavramı, kadına ilişkin özel bir alan olarak anlam kazanmıştır. Ayrıca sokaklar, caddeler ve meydanlar gibi kamuya açık alanlar havanın kararmasıyla kadınlar için görece güvenli alanlar olmaktan uzaklaşır. Daha da çeşitlendirmenin mümkün olduğu kadına ilişkin kentsel alanı sınırlı kullanma halleri, mekân üzerinden kadın ve erkek kimliğinin tanımlanmasında, diğer bir ifadeyle

toplumsal cinsiyet rollerinin tanımlanmasında belirleyici olmuştur. Kadın ve erkeğe atfedilen roller üzerinden örgütlenen toplumsal yapı, fonksiyon ve düzenlemeleri itibariyle bir birini besleyen bir sarmal gibi işler. Bundan dolayıdır ki tüm öğeleriyle bir birini besleyen bu toplumsal sarmalda mekân, özel ve kamusal alan gibi statüye ilişkin işlevler bağlamında özelleşir ve toplumsal cinsiyet kavramının içeriğinin oluşmasında etkin bir öğe olarak rol üstlenir. Daha özlü bir ifadeyle kadın ve erkeğin toplumda farklı işlevler üstlenmiş olması, söz konusu işlevlerin ağırlıklı olarak icra edildiği mekânın esas alınmasından kaynaklı olarak fiziki kullanım alanının cinsiyete göre ayrılmış iki mekân biçiminde farklılaşması, Weyland'ın (2013: 122) belirttiği gibi "toplumsal cinsiyet-gender" kavramı üzerinden anlamlandırılmıştır.

Feminizm, cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeyi amaçlayan bir harekettir (Hooks, 2012: 12) ve bu hareket yani feministler, "toplumsal cinsiyet" kavramını, cinsler arasındaki ilişkinin toplumsal olarak örgütlenmesini kastetmek için kullanmaya başlamışlardır (Scott, 2007: 3). Scott'a (2007: 57) göre "toplumsal cinsiyet", sadece cinsiyet değil, aynı zamanda sınıf ve ırkı da kapsayacak bir siyasi ve toplumsal bir vizyon bağlamında yeniden tanımlanmalıdır. Çünkü biyolojik cinsiyet (sex), kadınlık ve erkeklik organları esas alınarak yapılan bir değerlendirme sonucunda oluşan kadın ve erkek ayrımına ilişkindir. Buna karşın "toplumsal cinsiyet", sosyal roller ve onların toplum tarafından kurgulanışı üzerinden cinsiyet ilişkilerine ve bunların kanıksanmış pratiklerine ilişkindir (Alkan, 2009: 12). "Toplumsal cinsiyet" kavramı üzerinden cinsiyete ilişkin vurgulanmak istenen, kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıklar değil, esasında toplumsal olarak belirlenip içselleştirmiş olan kadın ve erkek rollerine ilişkin kimliklerdir (Sönmez, 2012: 66). Bu kimliklerin oluşumuna dayaklık eden kadın ile erkek arasındaki ilişkiyi feminizm; aile, eğitim, iş dünyası, politik hayat, kültür ve tarih gibi geniş bir yelpaze içinde sorgular (Çaha, 2010: 55). Çünkü Scott'ın (2007: 38) ifadesiyle toplumsal cinsiyet, cinsler arasındaki kavranabilen farklılıklara dayalı toplumsal ilişkilerin kurucu öğesidir ve toplumsal cinsiyet, iktidar ilişkilerini belirgin kılmanın asli yoludur. Ayrıca kadın ve erkek rolleri üzerine gelişen cinsiyet ilişkileri, durağan değildir ve bu ilişkiler, zaman ve uzam bağlamında değişken bir nitelik sergileyebilir. Zaman ve uzama bağlı olarak değişen ve dönüşen cinsiyet ilişkileri üzerinde "mekân" da önemli üçüncü bir etken olarak belirleyici olur. Bu bağlam içinde mekân, etkileyen ve etkilenen önemli bir belirleyici olarak işlev görür. Toplumsal cinsiyet temelli ev ve kamusal alan gibi mekânsal ayrışmalar, cinsiyet ilişkilerinin mekânla ilişkisi çerçevesinde gerçekleşen bu sarmal içinde anlam kazanır. Dolayısıyla cinsiyet ilişkilerinin yapılandırılmasının niteliği, sosyo-mekânsal yapının değişken doğasını hem yansıtır hem de etkiler ve farklı yerelliklerin içerdiği sosyo-mekânsal süreçlerin toplumsal cinsiyet dinamiklerini etkilediği de açıktır (Kayasü, 2012: 210; Alkan, 2009: 12-13).

Ataerkil toplumsal cinsiyet kalıpları, kimi küçük değişikliklerle ama özünde değişmeden, toplumdan topluma ve dönemden döneme aktarılır (Berktay, 2004: 3). Temel özelliklerini koruyan eril egemen toplumsal yapıda erkek, toplumun her alanında olduğu gibi kent planlama mesleğinde de sayı ve nüfuz bakımından daha etkin ve belirleyici olmuştur. Çağdaş kentler ve somut kent deneyimleri, erkek merkezli planlama ve tasarım kültürleri tarafından ve yüzlerce yıllık toplumsal cinsiyet bölünmesi ve çatışması tarafından biçimlendirilmiş, büyük oranda erkek eserdir (Jarvis ve arkadaşları, 2012: 154). Sönmez'e (2012: 67) göre klasik mekân düzenleme anlayışı, farklı cinsiyetlerin mekân algılama, kullanma ve değiştirme yöntemlerinin birbirinden farklı olmadığı varsayımı üzerine kurgulanmış ve bu yerleşik anlayışın oluşturduğu yaşam alanları, kamusal ve özel alan gibi erkek egemen toplum yapısı ve ilişkilerinin yeniden üretilmesini desteklemiştir. Sönmez'in de belirttiği gibi cinsiyet farklılığının, planlama disiplini içerisinde, konut içi mekân tasarımıyla tüm kentin mekânsal, ekonomik ve sosyokültürel planlamasına kadar uzanan geniş bir yelpazede farklı düzeylerde etkisi bulunmaktadır. Cinsiyet farklılığının planlama etkinliğindeki hükümsüzlüğü, kent nüfusunun diğer yarısını oluşturan kadınların mekânsal kullanım alanlarına dair talep ve beklentilerin planlama etkinliğinin dışında kalmasına neden olmuştur. Bundan dolayıdır ki, kent nüfusunun geniş bir kesimini oluşturan kadınlar, mekânsal planlama etkinliğinden olumsuz etkilenen kent kullanıcıları durumuna düşmüştür.

Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliği açısından öncelikli sorunlu alanlar eğitim, çalışma yaşamı, şiddet ve siyasal katılım olarak öne çıkmıştır (Berktay, 2004: 24). Düzenleme etkinliğinin, daha kapsamlı bir ifadeyle planlama etkinliğinin kentsel alandaki politik, ekonomik, sosyokültürel ve mekânsal süreçler üzerindeki belirleyiciliği esas alındığında, planlama etkinliğinin öncelikli sorunlu alanlar arasında sayılması kaçınılmaz görünmektedir. Çünkü kadının talep ve beklentilerinin planlama etkinliğinin dışında bırakılması, çözülemeyen kentsel sorunların temelinde yatan bu sorunlu yaklaşımın bir çıktısı olarak görülebilir. Böylesi sorunlu bir planlama yaklaşımının başta kadınlar olmak üzere toplumun tüm kesimleri açısından eşitsizlik ve mağduriyet doğurması kaçınılmazdır. Diğer taraftan planlama etkinliğinin başlıca amacı toplumsal yapıdaki mevcut veya muhtemel eşitsizlikleri ve mağduriyetleri ortadan kaldırmak olduğuna göre cinsiyet eşitlikçi bir planlama yaklaşımının benimsenip, böyle bir yaklaşıma işlerlik kazandırılması bu anlamda önem arz etmektedir. Sönmez'e (2012: 66) göre "cinsiyet eşitlikçi planlama" yaklaşımının ortaya çıkış nedeni, toplumda var olan erkek egemen yapının planlama disiplini ve pratiğindeki etkisini azaltmak ve farklı cinsiyetlere karşı tarafsız hale getirmektir. Bu bağlamda "cinsiyet eşitlikçi planlamanın araştırma alanı" nı, hem kent planlama pratiğinin kadın ve erkek üzerindeki etkilerini, hem de bu farklı iki cinsin planlama sürecini nasıl etkilediği/etkileyebileceği konusunu araştıran bir yaklaşım olarak tanımlamak mümkündür. Sönmez'e göre, cinsiyet eşitlikçi planlama; güvenli mekânlar, uygun fiyatlı konut ve ulaşım, kamusal alanlara

erişebilirlik gibi konulara özel anlamda planlıların ve genel anlamda toplumun dikkatini çekmeyi amaçlamaktadır. Böylesi bir çaba ise yeni planlama tekniklerinin ve planlama sürecine katılım mekanizmalarının planlama teorisine ve uygulamasına entegre edilmesi gereğine işaret etmektedir.

Özellikle mekânsal planlama etkinliğine kadının talep ve beklentilerinin dâhil edilmemiş olması konut alanları ile çalışma ve alış-veriş alanları başta olmak üzere fiziksel anlamda ulaşılabilirliği zayıf kılan bir kent dokusu yaratmaktadır. Bu durum, kadınların kamusal alandaki ve özel alandaki farklılaşmış rollerini bir arada yürütmelerini güçleştirmekle kalmayıp, aynı zamanda iki toplumsal cinsiyet grubunun ilişki biçimini de sosyal anlamda değiştirmeye zorlamaktadır (Kayasü, 2012: 210-211). Kadına ilişkin bu mağduriyet halleri, mevcut planlama anlayışı bağlamında gerçekleşen her türlü kentsel örgütlenme etkinliğinde kendini göstermektedir. Bu bağlamda "Kadın Dostu Kent Programı", Türkiye'de, toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarını yerel yönetimlere taşıyan ilk proje olması açısından dikkate değer bulunmalıdır. Bu projeye göre kadın dostu kentler, kadınların sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler ile istihdam olanaklarına, kaliteli ve kapsamlı kentsel hizmetlere (ulaşım, konut, güvenlik vb.) erişimi sağlayacak; şiddete maruz kaldıkları takdirde haklarını güvence altına alacak mekanizmalara erişimi destekleyecek; yerel yönetimlerin planlama ve karar alma süreçlerine katılımı sağlayacak; erkeklerle birlikte kentsel yaşamın tüm alanlarında eşit bir biçimde yer almaya zemin oluşturacak kentler öngörmektedir (KDK, 2014).

4. Hopa Yerleşim Düzeninde Kadının Kent Kullanım Hakkı

Artvin iline bağlı olan Hopa, Türkiye - Gürcistan sınırındaki Sarp Sınır Kapısı'na yaklaşık 18 kilometre uzaklıkta bulunan bir sahil ilçesidir. İlçe, Kuzeydoğuda Acara, Doğuda Borçka, Güneybatıda Arhavi ve Kuzeybatıda Karadeniz ile çevrilidir. Hopa'nın deniz seviyesinden yüksekliği 10 metredir. İlçe'nin en yüksek noktası 1513 metre ile Yavuz Sultan Selim Tepesi'dir. Hopa'nın toplam yüzölçümü 289 kilometrekareden oluşmaktadır. İlçenin denizden içeriye doğru düzlük alanı oldukça sınırlıdır ve neredeyse deniz kıyısından (Karadeniz Sahil Yolundan) başlayan Sultan Selim Dağları, Borçka'dan sonra Kaçkar Dağlarına dönüşür. Hopa ilçesi, Rize-Trabzon-Artvin-Erzurum-Ardahan-Posof-Kars yerleşim alanlarını ve Gürcistan Cumhuriyetini birbirine bağlayan uluslararası karayolunun üzerinde bulunan bir kavşak noktası durumundadır. Sarp Sınır Kapısı, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan "Uluslararası Kara Taşımacılığı Anlaşması" gereğince 31.08.1988 tarihinde geçişlere açılmıştır. Gürcistan'a açılan bir kapı olmanın ötesinde Kafkasya ve Orta-Asya ülkelerine uzanan karayolu üzerinde bulunması önemlidir. 2012 genel nüfus sayımı verilerine göre Hopa'nın nüfusu 33.129'dur. Söz konusu nüfusun 18.296'sı ilçe merkezinde, geri kalanı ise kasaba ve bağlı köylerde yaşamaktadır (HK; 2016; Metin ve Koyuncu, 2013: 4; DOKAP, 2014).

Hopa limanı yolcu taşıma, mal ve hizmet akışlarına uygunluk açısından önemli bir konumda bulunur. 1997 yılında özelleştirilen bu liman, Orta Asya ithalat ve ihracatında önemli bir yere sahiptir. Söz konusu liman, Doğu

Karadeniz Bölgesine ekonomik açıdan büyük katkı sağlamakta ve ayrıca bölgeyi, dünyaya bağlayan bir deniz kapısı olma niteliği dolayısıyla önemlilik arz etmektedir (HK, 2016; DOKAP, 2014). İlçeye en yakın hava yolu Trabzon'da bulunmaktadır. Ancak Batum (Gürcistan) üzerinden de İstanbul'a vizesiz uçuşlar yapılabilmekte ve Batum üzerinden hava ulaşımı için giriş ve çıkışlar Hopa'dan yapılmaktadır. Türkiye'deki herhangi bir havalimanından Hopa'ya gidecek olan T.C. vatandaşı yolcular, kimlik kartı ile yurtdışı çıkış harcı ödemediği takdirde yurtiçi alan vergisi esasına bağlı olarak seyahat edebilmektedir. İstanbul dışındaki diğer içhat noktalarından Hopa'ya seyahat edecek yolcular ise İstanbul'da bagajlarını almadan transit salondan geçerek Batum uçağına geçebilmektedir. Ayrıca Batum Havalimanı üzerinden Hopa'ya yapılan tüm giriş ve çıkışlar, Batum yerine Hopa Limanı Havaş Terminalinde gerçekleştirilmektedir (THY, 2014). Çay üretimi dışında pazar için tarımsal üretimin yapılmadığı Hopa'da başlıca istihdam alanlarını liman, çay fabrikası, un fabrikası, termik santral ve Sarp Sınır Kapısı olarak belirtmek mümkündür. İlçede çok sayıda tır parkının bulunması, gümrük şirketlerinin sayıca fazla olması ve ondan fazla farklı banka şubesinin ilçede hizmet veriyor olması, mevcut ticari faaliyetlerin yoğunluğuna işaret etmektedir. 10 Aralık 2011 tarihinden bu yana Türk ve Gürcistan vatandaşları, pasaport kullanmadan kimlik kartları ile karşılıklı olarak Türkiye ve Gürcistan'a geçebilmektedir (Metin ve Koyuncu, 2013: 17-22). Sınır kapısından pasaportsuz geçiş kolaylığı, iki halk arasında ticaret ve hizmet nitelikli alış-veriş etkinliğini geliştirmenin yanı sıra halklar arasındaki sosyokültürel paylaşımlara da canlılık kazandırmıştır.

Hopa'ya ilişkin genel nitelikli bu bilgiler ışığında Hopa yerleşim alanını, Karadeniz'deki diğer yerleşim alanlarından görece ayırıcı kılan başlıca dört özellikten söz etmek mümkündür. Coğrafi yapı nedeniyle Hopa'da yerleşim alanı oldukça sınırlıdır ve olası nüfus yoğunluğu dolayısıyla yerleşime açılacak arazi bulunmamaktadır. İlçede yapılı çevre (iş ve oturma alanları), Karadeniz Sahil Yolu boyunca iki sıra biçiminde uzanır. Yerleşim alanını ikiye bölen derenin denize dökülen ağız kısmından içeriye doğru genişleyen alanda da konut ve iş alanları bulunmaktadır. Karadeniz Sahil Yolunun kenarında bulunan iki sıra biçimindeki yapıların hemen dibinden yükselen Şahin Tepesi, ilçede, çok katlı yapılaşmanın yoğunlukta olduğu en yüksek yerleşim alanıdır. Bu sınırlı alanın geri kalan kısmı dağlarla çevrili olup dağların eteğine doğru inşa edilmiş çok sayıda birkaç katlı yapı bulunmaktadır. Ancak arazinin sınırlı olması dolayısıyla ilçede yapılaşma, yatay yönde değil, daha çok dikey yönde gelişmektedir. İlçe, daha önce de belirtildiği gibi Gürcistan'a açılan Sarp Sınır Kapısına ev sahipliği yapmaktadır. Bunun yanı sıra ilçenin, sınır kapısına çok yakın işlek bir limanı da bulunmaktadır. Ayrıca Artvin Çoruh Üniversitesi Hopa yerleşkesi, iki fakültesi ve bir meslek yüksekokulu ile bu ilçede eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir. Hopa'yı ayırıcı kılan bu dört nitelik, genel anlamda Hopa'da yaşanan kentsel sorunların, özel anlamda ise kent mekânının kullanımında kadına dair oluşan mağduriyet ve eşitsizliğin başlıca kaynağı olarak gösterilebilir.

Yeni açılan ve gelişen bir yüksek eğitim-öğretim kurumuna sahip olması dolayısıyla ilçe, her yıl yeni gelen üniversite öğrencisi ile akademik ve idari personelden oluşan yeni kent yerleşiklerine ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca sınır kapısı dolayısıyla Hopa yerleşim alanında gününbirlik giriş ve çıkışlar yoğun biçimde gerçekleşmektedir. Örneğin Gürcüler, çalışmak ya da alış-veriş yapmak için her gün ilçeye gelmektedir. Yine her gün sınır kapısından çeşitli malları taşıyan tırların giriş ve çıkışları söz konusu olmaktadır. Ayrıca bölgede turistik amaçlı geziler sıklıkla gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla yüksek yoğunluklu insan, mal ve hizmet akışının söz konusu olduğu Hopa yerleşim alanında ekonomik, ulaşım ve sosyokültürel alanlara ilişkin örgütlenme işlevsel biçimde düzenlenememiştir. Dinlenme, eğlenme, beslenme, barınma ve park alanı gibi ihtiyaçları karşılayacak yapılı çevrenin yeniden üretimi, yerleşime açılacak arazinin bulunmaması nedeniyle neredeyse imkânsızdır. Bundan dolayıdır ki, ilçede çok katlı yapılaşma oldukça yaygındır. Ayrıca nüfus yoğunluğuna paralel artan araç sayısı, mekân kapasitesinin oldukça üzerindedir ve tam da bundan dolayı kaldırımlar, yol kenarları ve kavşaklar park edilmiş araçların işgali altında bulunmaktadır. Liman ve sınır kapısı nedeniyle ticari taşımacılığın neden olduğu araç yoğunluğunu kaldıracak ve mevcut trafik akışına işlerlik kazandıracak yol güzergâhlarının sınırlı olması yaşanan kentsel sorunların başında gelmektedir. Özetle ilçenin gezme ve dinlenme alanı olan ve sahil boyu uzanan yürüyüş parkuruna tırların park edilmesi; kentin en merkezi nokrasının tır parkı olarak kullanıma açılması; kaldırım ve yolların standart dışı olup yol kenarına gelişigüzel park edilen araçlar nedeniyle yol ve kaldırımların yayalarca kullanımını konusunda ciddi sıkıntıların yaşanması; kent içi toplu taşıma sisteminin sınırlı olması gibi sorunlar, Hopa kent dokusuna ilişkin kanıksanmış kentsel görüntülerden sadece bir kaçıdır. Planlamaya, denetimsizliğe ve mekân kullanımına ilişkin bu tarz sorunlar Hopa yerleşim alanını güvenli, sağlıklı ve çevresel değerleri dikkate alan estetik görünümlü bir dokudan uzaklaştırmıştır. Bu yapısal sorunlar ilçeyi düzensizliğin, güvensizliğin, dar bir alanda sıkışık kalmışlığın ve kaosun hâkim olduğu bir yapıya dönüştürmüştür. Coğrafi yapısı nedeniyle kent planlama disiplinine ilişkin kuralların işletilemediği ya da işletilmek istenmediği bu yerleşim alanında kadınlara ilişkin kent kullanım mağduriyetleri, toplumsal cinsiyet temelli yaklaşımın yanı sıra yerleşim yapısının kendine özgü bu yapısal nitelikleri dolayısıyla çeşitlilik gösterdiği söylenebilir.

Kentsel alanda sağlık, eğitim ve istihdam olanaklarına erişim ile konut, güvenlik ve toplu ulaşım gibi temel kentsel hizmetlerden yararlanmanın eşitlik düzleminde gerçekleşmesi kent kullanım hakkının bir gereğidir. Bu hakkın gerçekleşme durumu ise mekânsal düzenleme süreçlerine cinsiyet eşitlikçi faaliyetlerinin dâhil edilmesiyle mümkün olabilir. Diğer bir ifadeyle bir kadın politik, ekonomik, eğitim ve sosyokültürel açıdan her hangi bir ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalmadan yaşamını sürdürebilmeli ve kentsel alanda toplumsal rollerini, zaman ve emek tasarrufu bağlamında kaliteli ve sağlıklı bir biçimde gerçekleştirebilmelidir. Bunu gerçekleştirme

yollarından biri ve belki de en çarpıcı olanı kentin fiziki dokusunu, kadına ilişkin mağduriyetleri ortadan kaldıracak ve kadının gündelik yaşam pratiklerini kolaylaştıracak biçimde yeniden düzenlemek şeklinde olmalıdır. Bunun için Hopa yerleşim alanı özelinde planlama etkinliğine kadının talep ve beklentilerinin dâhil edilmesi ve kadının kentsel alan kullanımına ilişkin talep ve beklentilerinin gözetilerek, kent fonksiyonlarına ussal bir işlevsellik kazandırılması gerekmektedir. Bu bağlamda hem Hopa özelinde hem de Türkiye genelinde mekânsal düzenleme etkinliğinin eşitlik temelinde ussal olarak yeniden gözden geçirilmesi zorunlu görünmektedir.

Öncelikle mekânsal düzenlemenin gerçekçi bir biçimde gözden geçirilip kadının hayatını kolaylaştıracak ve mağduriyetlerini en aza indirecek yapıcı çözümler üretmek adına planlama kurumu, kadına atfedilen bazı rolleri esas alarak çalışmalarını bu ilkelere göre yürütmelidir. Cinsiyet eşitlikçi planlamanın ya da mekânsal düzenlemenin nasıl gerçekleştirilebileceği konusunu, kadına atfedilen önemli birkaç toplumsal statü ya da roller üzerinden Hopa özelinde değerlendirmek mümkün görünmektedir. Örneğin Hopa yerleşim alanı özelinde kadına ilişkin ev kadınlığı, annelik ve iş kadını rolleri üzerinden planlama kurumunun nasıl çalışabileceği, hangi esaslara dikkat etmesi gerektiği konusunda bir çözümlemede bulunmak mümkündür. Kadının ev temizliğinden ve gündelik işlerin yerine getirilmesinden sorumlu tutulması, kadına atfedilen önemli toplumsal rollerden sadece biridir. Bu rolün gereği olarak kadın evin gündelik temizliğini ve alış-verişini yapmak durumundadır. Kadına ilişkin bu rol bağlamında planlama kurumuna düşen görev ise emek ve zamandan tasarruf çerçevesinde oturma alanları ile alış-veriş alanları arasında rasyonel bir ilişki kurmak olmalıdır. Kadına atfedilen bir diğer önemli rol ise anneliktir. Çocukların sağlıklı ve donanımlı gelişimi için anneler periyodik aralıklarla çocuklarını parka, kreşe, okula, sağlık ocağına götürmek durumundadır. O halde planlama kurumu, planlama etkinliğinde, oturma alanı ile park, kreş, okul, sağlık birimleri gibi kamusal alanlar arasında rasyonel bir ilişki kurmak durumundadır. Bu ilişki ussal bir biçimde kurulabildiği ve hayata geçirilebildiği ölçüde kadının mağduriyetini en aza indirecektir ya da ortadan kaldıracaktır. Kadın için görece önemli sayılan diğer bir toplumsal rol, çalışma hayatına ilişkindir. Kadın, ekonomik değer yaratmak için aktif olarak çalışma hayatının içinde bulunur. Ancak kadın, bu rolünü gerçekleştirirken annelik ve ev kadınlığı gibi diğer rollerinin gereğini de çoğu zaman yerine getirmek durumunda kalır. O halde kadının bu rolünü, zaman ve emek tasarrufu çerçevesinde verimli bir biçimde gerçekleştirebilmesi, benzer biçimde planlama kurumunun ussal düzenleme etkinliğine bağlı olacaktır. Diğer bir ifadeyle kadının bu rolünü gözetilen bir planlama yaklaşımında planlama kurumu, mekânsal düzenleme çalışmalarında, çalışma alanları ile eğitim (okul, kreş gibi) alanları ve oturma alanları arasında rasyonel bir ilişki kurmak zorundadır. Özellikle kadının aktif olarak iş hayatının içinde bulunması, kadın için başta annelik rolü olmak üzere diğer rollerini gerçekleştirmesinde çeşitli sıkıntılar yaşamasına neden olabilmektedir. Hâlbuki kentsel mekânda uygu-

lanacak ussal bir düzenleme anlayışı ile bu sıkıntıları ortadan kaldırmak başta kadınlar olmak üzere tüm kent kullanıcıları için mümkün olabilir.

Kadına ilişkin bu rolleri ve söz konusu rollerin planlama etkinliğiyle ilişkisini Hopa yerleşim alanı özelinde daha somut örnekler üzerinden değerlendirmek mümkündür. Hopa'da toplu taşıma sistemi, sınırlı bir biçimde belli güzergâhlar üzerinden gerçekleştirilmektedir. Örneğin Hopa'nın Şahin Tepesi mevkiinde yaşayan kadınlar, gündelik alış-veriş etkinliğini toplu taşıma sisteminin olmaması nedeniyle ya özel araçları vasıtasıyla ya da yorucu ve uzun soluklu bir yürüyüşü göze alarak yapmak zorundadırlar. Esasında Hopa özelinde bu sorunu kadın, çocuk, öğrenci, yaşlı, hasta, engelli ve çalışan olmak üzere tüm yerleşikler yaşamaktadır. Daha çok kadını etkileyen, ancak Şahin Tepesi gibi toplu taşıma sisteminin olmadığı alanlarda yaşayan herkesi yakından ilgilendiren bu sorun, mekânsal düzenleme yapılırken arazinin coğrafi durumu, oturma alanları ile alış-veriş, eğitim, sağlık ve sosyal donatılar arasında ussal bir ilişki kurmanın zorunluluğunu ve önemini açık bir biçimde göstermesi açısından önemlidir. Mevcut planlama anlayışının devamlılığı durumunda bu tarz mekânsal düzenlemeler, başta kadın olmak üzere tüm yerleşiklerin gündelik hayatını zorlaştırır ve hareket alanını kısıtlar.

Toplumsal cinsiyet bağlamında kadına atfedilen rollerin mekânla ilişkisi sonucunda yerleşik algıya dönüşen kamusal ve özel alan ayrımını, Hopa yerleşim alanı özelinde açık bir biçimde gözlemlemek mümkündür. Hopa'da kamusal bir alan olan kent merkezinin, erkeklere ayrılmış özel bir alan biçiminde eril talep ve beklentilere hizmet verecek biçimde düzenlenmesi, kadını kent merkezinin dışına itmiştir. Hopa'da kadınlar, boş zamanlarını çoğunlukla evinde ya da çay bahçelerinde geçirmektedir. Yürüyüş ve dinlenme alanı olarak kullanılan sahil kuşağı, yol kenarına geliş güzel park edilmiş tır ve benzeri araçlar nedeniyle güvenli alan olmaktan çıkmış görünmektedir. Ayrıca bu durum sahil kuşağının estetik dokusuna da zarar vererek, görüntü kirliliği yaratmaktadır. Mevcut haliyle bu alanlar, karanlığın çökmesiyle birlikte kadınlar için güvenli kamusal alanlar olmaktan uzaklaşmaktadır.

Türkiye genelinde olduğu gibi Hopa'da da kaldırım düzenlemesi ve yol yapımı çalışmalarında standartların gözetilmemesi, ayrıca kaldırım ve yolun park halindeki araçların işgali altında olması, başta kadın olmak üzere tüm kent kullanıcıları için kentsel alan kullanımını sorunlu bir duruma dönüştürmektedir. Hâlbuki kadın hassasiyetlerini planlama etkinliğine dâhil eden ve kadınların sorunlarına mekânsal düzenlemelerle yapıcı çözümler üreten bir planlama yaklaşımı üzerinden sadece kadınların değil kentsel mekân kullanımında sorunlar yaşayan engellilerin, yaşlıların ve çocukların da mağduriyetleri ortadan kalkacaktır. Tam da bundan dolayı eşitlikçi planlama yaklaşımı, kentsel sorunların çözümünde planlama kurumu tarafından kullanılabilir etkin ve önemli bir araç olarak görülmelidir. Bir ülkenin yasal mevzuatı ve kurumsal altyapısı kadın ve erkek eşitliğini içerecek biçimde düzenlenmelidir ki, o ülkede kamusal özgürlüklere atfedilen değer ile

kamusal hizmetlerin hayata geçirilmesi noktasında sergilenen hizmet anlayışının/politikasının kent kullanıcıları nezdindeki değeri, daha saygın ve anlamlı bir hal alabilsin. Ayrıca içinde bulunduğumuz toplumsal gelişme sürecinde erişilen görece bilinç/farkındalık düzeyinin, kamusal işlem ve eylemlerde bu tarz ayrımcılığın görüngülerini ortadan kaldıracak politikaların geliştirilmesini ulusal ve yerel iktidar için adeta kaçınılmaz bir göreve dönüştürdüğü fikri de savlanabilir.

5. Değerlendirme

Günümüzde düzensiz kentleşme, sanayileşme, teknolojinin olumsuz etkileri, nüfus artışı ve popülist politikalarla körüklenen tüketim odaklı alışkanlıkların baskısı, toplumsal yapıda politik, ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunların yaşanmasına ve çevresel değerlerin zarar görmesine neden olmuştur. Yerleşim alanlarının yaşanabilir ortamlar olmaktan uzaklaşması, kent hakkı ve çevre hakkı gibi yeni hakların gelişmesine alan açmıştır. Kent hakkı ya da çevre hakkı gibi insan hakları bağlamında insanın sağlıklı bir çevrede yaşamasını bir hak olarak tanımlayan bu yeni olgu, planlama disiplinine de kuramsal anlamda yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Söz konusu bu yeni olgunun planlama disiplinine yansımaları kadın talep ve beklentilerinin planlama etkinliğinde öncelenmesinin zorunluluğu biçiminde gerçekleşmiştir. Ülkemizde, hali hazırda kent planlama ya da mekânsal düzenleme çalışmaları, eril bir bakış açısı üzerinden adeta bir mühendislik anlayışı çerçevesinde yürütülmektedir. Kadınların talep ve beklentilerinin gözlemlenmediği bu düzenleme etkinliğinde, kent kullanım hakkına ilişkin mağduriyetler, kadının yaşam kalitesini olumsuz etkileyip gündelik yaşam pratiklerini zorlaştırmaktadır. Bu noktada kadına ilişkin kent kullanım mağduriyetini ortadan kaldırmayı ya da en aza indirmeyi öngören cinsiyet eşitlikçi planlama yaklaşımı ise kadının kent kullanım hakkını planlama sürecine dâhil etmesi ve mekân kullanım hakkını dillendirmesi açısından değerli bir bakış açısı olarak kabul görmelidir. Mekânsal alanda kentsel işlevlere ve temel kentsel hizmetlere erişebilirliğin eşitlik düzleminde gerçekleşmesi kent kullanım hakkının bir gereğidir. Ancak bu hakkın toplumun tüm kesimleri ve özellikle kadınlar için fiili anlamda vuku bulması, mekânsal düzenleme süreçlerine cinsiyet eşitliğini öngören esasların dâhil edilmesiyle mümkün olabilir. Bu durum ise mekânsal düzenleme etkinliğinin ilke ve değerlerinin yeniden gözden geçirilmesini ve bir bütün olarak planlama yaklaşımının baştan inşa edilmesini gerektirecektir. Kadına ilişkin talep ve beklentileri dikkate alan bir planlama yaklaşımının oluşturulup uygulanması durumunda ise söz konusu bu etkinliğin daha kaliteli, sağlıklı ve yüksek güvenli mekân örgüsünü oluşturması kaçınılmaz olacaktır. Örneğin kadın ve çocuklar için güvenli olmayan tır park alanı, kent merkezinden çıkartılıp daha uygun bir alana taşınacaktır. Sadece kadınlar için değil tüm kent kullanıcıları için risk teşkil eden yol ve kaldırım ölçütleri, yasal standartlar esas alınarak düzenlenecektir. Dolayısıyla bir kadın, çocuğunu puset ile gezdirmek istediğinde ya da gündelik alış-veriş için pazar arabası kullanmak durumunda kaldığında niteliksiz ve standart dışı yolların azizliğine uğramaya-

caktır. Hepsinden önemlisi engelli bir kent kullanıcısının önündeki fiziksel engeller, kalkmış olacaktır. Hopa yerleşim alanı özelinde yürüyüş parkuru, dinlenme ve eğlenme yerleri kadın talep ve beklentileri doğrultusunda yeniden düzenlemeye tabi tutulduğunda, park halindeki taşıtların işgaline uğramış yol ve kaldırımlar, bu işgalden kurtulacaktır. Böylece yol ve kaldırımlar, amacına uygun bir biçimde kullanılabilir duruma gelecektir. O halde denilebilir ki, kadın talep ve beklentilerin gözetildiği eşitlikçi bir planlama yaklaşımının uygulanabilirliği durumunda, gündelik hayat akışı içinde sıklıkla yaşanan birçok kentsel sorun kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Nihayetinde planlama etkinliği veya mekânsal düzenleme, bir kentin yerleşim biçimine, fiziki ve coğrafi dokusuna, demografik yapısı ve geçim kaynağına, ulaşım, barınma gibi toplumsal ve ekonomik süreçlerine ve sosyokültürel değerlerine ilişkin tüm verileri tespit ettikten sonra, bu veriler ışığında, geleceğe yönelik kestirimlerde bulunmayı ve kamusal uygulamaları/hizmetleri, bu kestirimler ışığında yürütmeyi amaçlayan bir disiplindir. İnsan hayatını kolaylaştırmayı amaçlayan bu disiplinin kullandığı verilerin çeşitliliği ve yoğunluğu nedeniyle planlamada kullanılan bakış açısının da disiplinler arası olma gereği, her daim vurgulana gelmiştir. Ne var ki, planlamada cinsiyet eşitliğini öngören yaklaşım, bu vurgunun dışında kalmıştır. Bu noktada iddiamız odur ki, planlama disiplinine cinsiyet eşitlikçi anlayış dâhil edilmeden, planlama etkinliğinin eksik ve gedikleri kapatılamaz. Mevcut planlama etkinliği, yerleşik kabulleri olan eril bakış açısından sınırlanamaz ve bu ülkede, insani talep ve beklentilere duyarlı, daha incelikli ve eşitlikçi bir planlama anlayışına işlerlik kazandırılmaz.

KAYNAKÇA

- ADAMAN, Fikret; Çağlar Keyder (2008). 'Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma', <http://ec.europa.eu/employment-social/>, (Erişim: 02.12.2008).
- AKURGAL, Ekrem (2005). Anadolu Kültür Tarihi, Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- APAN, Ahmet (2008). "Türkiye'de İç Göç Olgusu: Nedenleri ve Sonuçları", http://paribus.tr.googlepages.com/a_apan05.doc, (Erişim Tarihi: 02.12.2008).
- ALKAN, Ayten (1999). "Toplumsal Cinsiyet ve Kent Planlaması", SBF Dergisi 54/4, s. 1-59.
- ALKAN, Ayten (2009). "Giriş: Cinsiyet Dinamiklerinin Peşinden Mekânın İzini Sürmek", Der. Ayten Algan, Cins Cins Mekân, İstanbul: Varlık Yayınları, s. 7-33.
- AKŞ-Avrupa Kentsel Şartı (2014). Erişim Adresi: <http://www.migm.gov.tr/AvrupaKonseyi/KentSart-1.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.10.2014).
- BALKIR, Z. Gönül (2014). "Konut Hakkı ve İhlalleri: Kentli Haklarının Doğuşu", Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, <http://www.sosyalhaklar.net/2010/bildiri/balkir.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.10.2014), s. 339-358.

- BERKTAY, Fatmagül (2004). Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları-7, İstanbul Bilgi Üniversitesi: Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi.
- ÇAHA, Ömer (2010). Sivil Kadın: Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum, Ankara: Savaş Yayınevi.
- ÇALIŞKAN, Olgu (2003). “Anadolu’da Bir Yarı-Çevre Modernite Deneyimi: Kemalizm’in Şehirciliği”, Planlama (2003/3), Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Oda Yayını, s.14-23.
- ÇAVUŞOĞLU, Erbatur (2010). Hegemonik Bir Süreç Olarak Türkiye Kentleşmesi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, <http://tez2.yok.gov.tr/>, (Erişim: 05.04.2010).
- DOKAP - Doğu Karadeniz Projesi (2014). Artvin İl Raporu, <http://dokap.gov.tr/userfiles/file/Raporlar/DOKAP%20%C4%B0l%20Raporlar%C4%B1/ARTV%C4%B0N%20%C4%B0L%20RAPORU.pdf>, (Erişim Tarihi: 26.11.1014).
- ERSOY, Melih, (2007). “Planlama Kuramına Giriş”, der. Melih Ersoy, (2007), Kent Planlama Kuramları, Ankara: İmge Kitabevi, s.9-34.
- GÖÇER, Orhan (1985). “Temel Sorunlar”, haz. Gündüz Atalık vd., Şehircilik, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası, s. 47-112.
- GÖKGÜR, Pelin (2008). Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- GÖRMEZ, Kemal (1997). Yerel Demokrasi ve Türkiye, Konya: Vadi Yayınları.
- HK - Hopa Kaymakamlığı (2016). “Hopa Tarihi ve Coğrafi Yapısı”, <http://www.hopa.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 20.10.2016).
- HOOKS, Bell (2012). Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika, Çev. Ece Aydın vd., İstanbul: bgts Yayınları.
- HUOT, Jean-Louis; Jean-Paul Thalmann ve Dominique Valbelle (2000). Kentlerin Doğuşu, Çev. Ali Bektaş Girgin, Ankara: İmge Kitabevi.
- IŞIK, Oğuz; M. Melih Pınarcıoğlu (2003). Nöbetleşe Yoksulluk, İstanbul: İletişim Yayınları.
- JARVIS, Helen; Paula Kantor; Jonathan Cloke (2012). Kent ve Toplumsal Cinsiyet, Çev. Yıldız Temurtürkan, Ankara: Dipnot Yayınları.
- KDK - Kadın Dostu Kentler (2014). “Kadın Dostu Kentler Ortak Programı”, www.kadindostukentler.org, (Erişim Tarihi: 15.10.2014).
- KARTAL, S. Kemal (1992). Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme, Ankara: Adım Yayıncılık.
- KAYASÜ, Serap (2012). “Kentler ve Toplumsal Cinsiyet”, Kentsel Planlama-Ansiklopedik Sözlük, Der. Melih Ersoy, İstanbul: Ninova Yayıncılık, s. 210-211.
- KAZGAN, Gülten (2005). Türkiye Ekonomisinde Krizler (1921-2001), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- KELEŞ, Ruşen (2006). Kentleşme Politikası, Ankara: İmge Kitabevi.
- MAYER, Margit (2011). “Kentsel Toplumsal Hareketlerde Kent Hakkı”, Çev. Aytaç Demirci, Düzeltme: Erbatur Çavuşoğlu, Eğitim Bilim Toplum Dergisi / Cilt: 9 Sayı: 36 Güz: 2011, s.153-182.

- METİN, Osman; Öznur Koyuncu (2013). "Sarp Sınır Kapısının Hopa'da Yaşayan Ailelere Etkileri", Sosyal Bilimler Dergisi / Cilt: XV, Sayı: 1, 2013, <http://kutuphane.dogus.edu.tr/makale/13021265/2013/cilt15/sayi1/M0015697.pdf>, (Erişim Adresi: 12.11.2014).
- ÖZGEN, Levin (2007). "Küreselleşmiş Dünyada Planlama, Devlet, Hükümet Üzerine: Türkiye Örneği", 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 6. Türkiye Şehircilik Kongresi Planlama Siyaset Siyasalar Bildiriler Kitabı (6-8 Kasım 2006), Dokuz Eylül Üniversitesi Kaynaklar Yerleşkesi / İzmir, s.161-174.
- POLAT, Erkan (2007). "Planlama Politikaları ve Politik Analiz İlişkilerinin Müzakereci Akılcılık Ekseninde Ele Alınması", 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 6. Türkiye Şehircilik Kongresi Planlama Siyaset Siyasalar Bildiriler Kitabı (6-8 Kasım 2006), Dokuz Eylül Üniversitesi Kaynaklar Yerleşkesi / İzmir s. 133-142.
- SCOTT, Joan W. (2007). Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi, Çev. Aykut Tunç Kılıç, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- SEZEN, Seriya (1999). Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama, Ankara: TODAİE, Yayın No: 293.
- SOYSAL, Mine (?). Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşmenin Öyküsü, Tarih Vakfı Yayınları.
- SÖNMEZ, Nihan Özdemir (2012). "Cinsiyet Eşitlikçi Planlama", Kentsel Planlama- Ansiklopedik Sözlük, Der. Melih Ersoy, İstanbul: Ninova Yayıncılık, s. 66-67.
- ŞENGÜL, H. Tarık (2008). "Planlama Meslek Alanı ve Dönüşümü: Bir Çerçeve Önerisi", 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 31. Kolokyumu 'Planlama Meslek Alanı: Geçmişten Geleceğe' Bildiriler Kitabı 7-9 Kasım 2007 TODAİE /Ankara, s.105-127.
- TANKUT, Gönül (2002). "Kentler", Bilim ve Teknik Dergisinin Ücretsiz Eki, Aralık 2002, <http://www.biltek.tubitak.gov.tr/bdergi/yeniufuk/icerik/kentler.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.04.2011).
- TEKELİ, İlhan (2009). Modernizm Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TEKELİ, İlhan (2001a). Modernite Aşılırken Kent Planlaması, Ankara: İmge Kitabevi.
- TEKELİ, İlhan (2001b). "Her Geçen Gün Geleceği Yeniden Yaratıyor ve Yeniden Kavırıyoruz", 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyum 'Geleceği Planlamak: Yeni Planlama Yöntemi, Dili, Yasal Geleceği' Bildiriler Kitabı (6-8 Kasım 2000), TMMOB Şehir Plancıları Odası / Ankara, s. 27-32.
- TEKELİ, İlhan (2011). Kent Kentli Hakları Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- THORNS, David C. (2004). Kentlerin Dönüşümü Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam, Çev. Hasan Nal ve Esra Nal, İstanbul: Global Yayınları.
- THY- Türk Hava Yolları (2014). Seyahate İlişkin Yasal Bilgi ve Uyarılar, <http://www.turkishairlines.com/tr-tr/seyahat-bilgileri/mevzuat-ve->

- yasal-bilgiler/kural-ve-kosullar-web-mobil/onemli-husurlara-iliskin-hatirlatma (Erişim Tarihi: 26.11.2014).
- UNESCO (2014). "Urban Policies and the Right to the City: Discussion Paper", <http://www.hic-mena.org/documents/UN%20Habitat%20discussion.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.10.2014).
- WEYLAND, Petra (2013). "Küresel Mekânlarda Cinsiyetlendirilmiş Yařamlar", Der. Ayře Öncü ve Petra Weyland, Mekân Kültür İktidar, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 117-136.